

**ПРАВОВА ЦІЛІСНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ**

У статті розкрито концептуальні ідеї стосовно правової форми і правового змісту національної безпеки, взаємодії права, держави і суспільства у забезпеченні національної безпеки на основі особистісного бачення безпекового існування і розвитку. Методологічна міждисциплінарність, яка іманентно присутня у національній безпеці, формує правову цілісність національної безпеки внаслідок інституційно-функціональних характеристик права у поєднанні з державою і суспільством. Правове забезпечення національної безпеки через дію права є практичним підтвердженням концептуальних основ правової цілісності національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, правова цілісність національної безпеки, правові режими, правове забезпечення національної безпеки, міждисциплінарний підхід.

В статье раскрыты концептуальные идеи относительно правовой формы и правового содержания национальной безопасности, взаимодействия права, государства и общества в обеспечении национальной безопасности на основе личностного представления о безопасности существования и развития. Методологическая междисциплинарность, которая имманентно присутствует в национальной безопасности, формирует правовую целостность национальной безопасности вследствие институционально-функциональных характеристик права во взаимодействии с государством и обществом. Правовое обеспечение национальной безопасности посредством действия права является практическим подтверждением концептуальных основ правовой целостности национальной безопасности.

Ключевые слова: национальная безопасность, правовая целостность национальной безопасности, правовые режимы, правовое обеспечение национальной безопасности, междисциплинарный подход.

The article revealed conceptual ideas regarding the legal form and legal content of national security, the interaction of law, the state and society in ensuring national security on the basis of personal perception of the safety of existence and development. Methodological interdisciplinarity, which immanently exists in national security, forms the legal integrity of national security due to the institutional and functional characteristics of law in interaction with the state and society. Legal provision of national security through the operation of law is a practical confirmation of the conceptual bases of the legal integrity of national security.

Key words: national security, legal integrity of national security, legal regimes, legal support for national security, interdisciplinary approach.

Вступ. Національна безпека у своєму онтологічному значенні характеризує певне уявлення про умови існування людини та суспільства і водночас постає осмисленням діяльності, яка спрямована на забезпечення безпекового існування як особистості, так і суспільства безпосередньо державою. Вказане поєднання, що спостерігається і на емпіричному, і на онтологічному рівнях вимагає відповідної концептуальної побудови не лише правової форми, але й правового змісту національної безпеки.

На перетині національної безпеки і права виявляється, що національна безпека втрачає будь-який смисл без діяльної участі держави. Саме державні інститути є активними рушійними чинниками національної безпеки, через державні інститути і реалізацію ними функцій національна

безпеку набуває тих ознак, які наближають до розуміння її сутнісного значення. Право залишає за собою певний змістовний та сутнісний простір існування національної безпеки, затверджуючи її цивілізаційні характеристики. За таких обставин правове вирішення концепту національної безпеки полягає не лише у пошуках його онтологічного значення, але й у сутнісному сприйнятті взаємозв'язку права і держави, що є вкрай важливим.

Правова проблематика національної безпеки віднайшла певне відображення у вітчизняній юридичній науці. Насамперед, це відбулося завдяки послідовним розробкам В.А. Ліпкана, В.Г. Пилипчука, В.Я. Настюка, К.І. Белякова, О.П. Дзьобана, О.Г. Данільяна та інших науковців. Активно вказана тема досліджується у російській юриспруденції, де зосереджується увага на правовому забезпеченні національної безпеки, можна зазначити низку наукових робіт американських та європейських науковців, які більшою мірою розкривають сутнісне бачення національної безпеки.

Водночас маємо констатувати відсутність загальнотеоретичного опрацювання правових аспектів національної безпеки. Правові основи національної безпеки України, як правило, обмежуються галузевими юридичними дослідженнями, і, зрештою, відбувається фрагментація об'єкта дослідження. Така ситуація не дає змоги визначитись у концептуальних засадах цього важливого правового феномена.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення особливих характеристик концепції правової цілісності національної безпеки на основі взаємодії права, суспільства і держави. Таке завдання стає можливим виключно внаслідок вирішення проблеми міждисциплінарності шляхом використання міждисциплінарного підходу.

Результати дослідження. Побудова концептуальної моделі правового змісту національної безпеки та водночас набуття національною безпекою певної правової форми відбувається внаслідок складного когнітивного процесу, зосередженого навколо особистості та задоволення її потреб.

Ми виходимо на цілісне розуміння національної безпеки виключно з позицій особистісного бачення безпекового стану індивідуальних, колективних суб'єктів громадянського суспільства. Водночас національна безпека є предметом безпосередньої уваги інститутів громадянського суспільства. Передумовою національної безпеки є формування громадянського суспільства і його інститутів. У протилежному випадку висновки про реальний стан національної безпеки, можливість досягнення такого стану є передчасними.

Національна безпека як комплексна проблема юриспруденції поглинає більшість дослідницьких напрямів, які стосуються держави і права в їхній діалектичній єдності. Якщо зважити на гуманістичне начало національної безпеки як феномена цивілізаційного порядку, то стає зрозумілим важливість цього концепту для вирішення багатьох складних питань, що стосуються загальнолюдського сприйняття будь-яких соціальних інститутів, а не лише права, держави, громадянського суспільства. Можна стверджувати, що національна безпека має бути центром, від якого виходить програма дослідження права у поєднанні з державою, суспільством і людиною.

Право і національна безпека нерозривні у формуванні моделей соціальних комунікацій, де відносини людини з навколишнім середовищем, численними інституційними утвореннями та міжособистісними відносинами набувають характеру прогнозованості, безконфліктності або ж мають стійку тенденцію до зняття внутрішніх і зовнішніх конфліктів.

Важливість феномена національної безпеки спонукає до виділення напряму наукових досліджень, які окремі науковці визначають як націобезпекознавство [1, с. 7]. Національне безпекознавство у запропонованій парадигмі характеризується доволі широким спектром дослідницьких питань, які поєднуються виключно завдяки визначеній меті дослідження. Системна концепція теорії націобезпекознавства навряд чи є можливою, а доктринальні положення такої теорії є достатньо штучними і такими, що не дають змоги виокремити відповідну єдину галузь знань з її певною галузевою належністю. Такий практичний аспект наукових розвідок національної безпеки змушує звужити наукове поле. Водночас виокремлення юридичної складової частини національної безпеки, де поєднуються право і держава, позитивно позначається на гносеологічних можливостях, зокрема стосовно формування певної програми досліджень.

Особливість взаємодії права і держави у контексті вирішення проблеми національної безпеки полягає у формуванні правових режимів, тих концептів, які дають чималий арсенал для осмислення правової природи національної безпеки, її залежності від права у будь-якій соціальній організації та на будь-яких рівнях соціуму.

Закономірно, що комплексний характер предмета, яким є національна безпека, вимагає застосування у його дослідженні міждисциплінарного підходу, що дає змогу суттєво реалізувати програму дослідження.

Безпечове співіснування природи і людства, що є актуальною проблемою сучасної науки, якраз пов'язують із необхідністю застосування міждисциплінарності [2]. У свою чергу, можна стверджувати, що міждисциплінарність забезпечує успішність вирішення глобальних, національних, регіональних і локальних проблем, які безпосередньо стосуються безпеки.

Підтвердженням цього є цілком ґрунтовна наукова гіпотеза про те, що розкриття концепції національної безпеки відбувається у спосіб застосування різних галузей наукових знань: економічних, фінансових, екологічних, політичних, соціологічних, воєнних і, звичайно, правових, які плідно використовуються для пізнання сутності, дослідження змісту правової цілісності національної безпеки. Натомість міждисциплінарність у виявленні і дослідженні онтологічних основ правової цілісності національної безпеки полягає не лише у цьому. Національна безпека є метою і змістом багатьох інституційних компонентів, зокрема інститутів держави, суспільства, правова цілісність яких затверджує виключну правову форму існування та діяльності таких інститутів щодо забезпечення національної безпеки. Осягнення сформованої цілісності, її системних ознак, окремих цілісних компонентів, серед яких правова компонента виступає важливим міжгалузевим чинником і фактично поєднує усі інші компоненти завдяки нормативним та інституційно-функціональним характеристикам, відбувається шляхом міждисциплінарності досліджень. При цьому ми маємо розуміти, що міждисциплінарна правова складова частина національної безпеки є наскрізною в її змісті та безпосередньо стосується формування, виокремлення окремих правових комплексів екологічного, техногенного, економічного, фінансового, інформаційного, воєнного, безпосередньо державного та суто правового характеру.

Правова цілісність національної безпеки як певний концепт загальнотеоретичного рівня у своєму організаційному і методологічному значеннях спонукає до фундаментальних, прикладних досліджень, власне, не лише правової складової частини, але й загалом національної безпеки, усіх її компонентів, що відкриває шлях до більш узагальнених знань. Таке розуміння не можна обмежувати класичним сприйняттям не лише предмета наукового дослідження, але й безпосередньо методологічного підходу і навіть необхідних для вирішення дослідницької задачі методів. Висловлене дає змогу зробити висновок стосовно того, що правова цілісність національної безпеки виступає фундаментальною концептуальною формою, а міждисциплінарний підхід є законодавчим у побудові зазначеного концепту.

Усі види діяльності стосовно забезпечення безпеки суспільства мають багатодисциплінарний, хоча і взаємопов'язаний характер, а тому з певними застереженнями треба ставитися до пропозицій визначення теорії національної безпеки як метанауки, що поєднує у собі прикладні аспекти соціальних, воєнних, гуманітарних, технічних, психологічних, біологічних та інших наук, маючи на меті дослідження сутності, змісту, методів, форм і засобів забезпечення безпеки особистості і соціальних спільнот різного рівня [3, с. 6–7]. Зрозуміло, що у такий спосіб може формуватися концепція фундаментальних досліджень національної безпеки. Водночас досить відчутним у цьому процесі є вплив на формування теорії національної безпеки комплексного характеру наукових знань, які конкурують між собою, а в окремих проявах демонструють очевидні протиріччя, що важко усуваються навіть за умов побудови певної теорії. Ось чому така метатеорія виглядає дещо штучно створеною, а посилює такий висновок відсутність можливості застосування найбільш ефективного методологічного підходу як основного у методологічному арсеналі.

Натомість міждисциплінарний підхід, який є в основі дослідження правової цілісності національної безпеки, дає змогу поєднати різні рівні цієї концепції, однаково ставитися як до різних сфер забезпечення національної безпеки, так і до різних галузей знань, що розкривають сутність та зміст дії права і діяльності держави стосовно вирішення проблем, які стосуються забезпечення національної безпеки. У цьому проявляється зворотна залежність, і саме тому ми змушені звертатися до парадигми правової цілісності національної безпеки на основі методологічної міждисциплінарності, розуміючи при цьому єдність права і держави, особистості і суспільства у контексті забезпечення національної безпеки.

Не можна заперечувати, що міждисциплінарний підхід з усім своїм методологічним арсеналом та методологічними можливостями не може повністю задовольнити ґносеологічні потреби дослідження правової цілісності національної безпеки або ж обмежити використання інших методологічних підходів, серед яких варто виділити інституціонально-функціональний, холістичний, синергетичний підходи. Проте міждисциплінарний підхід, окрім об'єктивної необхідності його застосування через присутність і очевидне домінування у змісті правової цілісності національної безпеки міждисциплінарності, гарантує досягнення найбільшого наукового ефекту

у дослідницькій діяльності щодо розкриття цієї концепції. Крім того, інституційність права і держави вимагає застосування тих методів дослідження, які сповна розкривають особливості не лише правових і державних інститутів, спрямованих на забезпечення національної безпеки, але й їхню взаємодію у вирішенні завдань забезпечення національної безпеки. Зазначимо, що емпіричність національної безпеки якраз і полягає у виявленні особливостей реального стану захищеності людини, суспільства і держави. Такі особливості відрізняються належністю певних інтересів людині, суспільству і державі; у свою чергу, вказані інтереси спроможні породжувати протиріччя, а тому виявлення особливих характеристик кожного з трьох рівнів національної безпеки не уявляється без відповідних міждисциплінарних досліджень, що з практичної точки зору підтверджує загальну тезу про необхідність врахування і застосовування можливостей міждисциплінарності загалом і міждисциплінарного підходу зокрема у дослідженні правової цілісності національної безпеки.

Необхідно також зважати на те, що міждисциплінарність в осягненні правової цілісності національної безпеки пояснюється функціональними ознаками права і держави.

Правові режими національної безпеки засновуються на реалізації практично усіх функцій права і держави як у їхній відокремленості, так і у діалектичному поєднанні. Звернення до функцій права і держави змушує дослідника використовувати методи дослідження з різних галузей юриспруденції, використовувати отримані у такий спосіб знання для обґрунтування впливу права на забезпечення національної безпеки, що є зайвим свідченням важливості вирішення проблеми міждисциплінарності у контексті правової цілісності національної безпеки.

Правова форма національної безпеки, якою виступає цілісність її правових компонентів, найбільш рельєфно виявляється у правовій діяльності та, насамперед, у правовому забезпеченні національної безпеки. Концепт правового забезпечення національної безпеки засновується на дії права у напрямі безпекового функціонування державного механізму і використання інститутів держави у подоланні загроз національній безпеці.

Правове забезпечення національної безпеки виявляє на практиці міждисциплінарні особливості правової форми національної безпеки, переводить теоретичні установки міждисциплінарного характеру щодо цілісності правової форми національної безпеки у практику, засновану на дії права.

Правове забезпечення національної безпеки пов'язує концептуальні ідеї правової цілісності з практикою реалізації та застосування норм багатьох галузей права на основі визначених Конституцією загальних засад. Конституційне визначення основ національної безпеки доповнюється системним комплексом норм адміністративного, інформаційного, військового, екологічного, кримінального права тощо, яскраво демонструє при цьому міждисциплінарність нормативно-правової складової, зорієнтованої на інституційність правового забезпечення національної безпеки. Такий рівень сприйняття впливу права на стан національної безпеки заслуговує ретельного аналізу, адже саме за таких умов йдеться про розуміння правового забезпечення національної безпеки як окремого напрямку соціальної практики, яка має своїм наслідком утворення певних державно-правових інститутів, а також галузей науки, освіти. Водночас правове забезпечення національної безпеки не може розглядатися у прикладному полі наукових досліджень без встановлення тісних зв'язків із фундаментальними дослідженнями, до яких належить, зокрема, загальнотеоретична юриспруденція. Втрата таких зв'язків негативно позначається на розробці доктринальних основ взаємодії права, держави і суспільства, які дають змогу обґрунтувати цілісність правової форми національної безпеки.

Висновки. Таким чином, проблема міждисциплінарності в осягненні правової цілісності національної безпеки вирішується завдяки формуванню відповідної концепції на основі міждисциплінарного підходу з використанням ґносеологічних можливостей загальнотеоретичної юриспруденції у поєднанні з галузевими правничими науками, де визначальною є взаємодія права, держави і суспільства у вирішенні особистісних інтересів стосовно забезпечення безпекових умов існування і розвитку.

Список використаних джерел:

1. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посіб. К., 2008. 552 с.
2. Коваленко І.В. Міждисциплінарність у сучасній науці: концептуальні засади. URL: www.nbuv.gov.ua/old_jm/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_89/koval.pdf.
3. Даніліян О.Г., Дзьобан О.П., Панов М.І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навчальний посібник. Харків, 2002. 285 с.